

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ГЕДЗЬ Олена Петрівна

УДК 781.972(477)+781.68“18/19”

**ТВОРЧА СПАДЩИНА
М. ТУТКОВСЬКОГО, М. ШИПОВИЧА, С. ДРІМЦОВА
У СТИЛЬОВИХ КООРДИНАТАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
КІНЦЯ ХІХ — ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

26.00.01 — теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ — 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Афоніна Олена Сталівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
професор кафедри естрадного виконавства

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Копиця Маріанна Давидівна,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
професор кафедри історії української музики та
музичної фольклористики

кандидат мистецтвознавства, доцент
Микуланинець Леся Михайлівна,
Мукачівський державний університет,
старший викладач кафедри співу,
диригування і музично-теоретичних дисциплін

Захист відбудеться 30 травня 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 27 квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В українській культурі кінця XIX — першої третини XX ст. сформувалася ціла плеяда видатних митців, творчість яких й досі залишається маловідомою фахівцям. Між тим, активне оновлення сфери гуманітарного знання надає поштовх до більш ґрунтовного осмислення стильових координат української музичної культури і творчої спадщини українських митців. Це зумовлює посилення наукового інтересу до архівних фондів, де зберігаються біографічні записи митців, перелік творів і програм концертів, автографи і нотні рукописи. Вивчення творчості Миколи Аполлоновича Тутковського (1857–1931), Миколи Антоновича Шиповича (1881–1944) та Сергія Прокоповича Дрімцова (1867–1937) є актуальним у відтворенні живої історії України.

Творчий доробок названих діячів відображає унікальний етап розвитку української культури, стильовими координатами якої можна вважати багатовекторність художньо-мистецьких впливів (В. Греченко, К. Кислюк). Звернення до матеріалів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України та інших архівних установ дозволило винайти, описати й систематизувати нову інформацію про М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова як репрезентантів історико-культурного надбання країни.

Необхідність закріплення комплексної та багатовимірної гуманітарної стратегії у дослідженні «білих плям» української культури, введення та апробація нових фактів, що дозволяють суттєво доповнити уявлення про шляхи культурного розвитку означеного періоду, зумовили вибір теми дисертації «Творча спадщина М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова у стильових координатах української музичної культури кінця XIX — першої третини XX століття».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідної роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Протокол засідання № 4 від 29.04.2015 р.), відповідає комплексній темі «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (Державний реєстраційний № 115U001572) перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності НАКККіМ.

Науковим завданням представленого дослідження є теоретичне обґрунтування стильових координат української музичної культури кінця XIX — першої третини XX ст. на основі вивчення творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова.

Мета і завдання дослідження — визначити особливості та обґрунтувати значення творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова у контексті розвитку української музичної культури кінця XIX — першої третини XX ст.

Для досягнення мети необхідно було вирішити ряд завдань:

- обґрунтувати теоретико-методологічні підходи вивчення стильових координат української музичної культури у творчості митців кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.;
- окреслити різновекторність музично-педагогічної, просвітницької діяльності та композиторського доробку М. Тутковського у контексті розвитку музичної культури України означеного періоду;
- охарактеризувати діяльність М. Шиповича як різновид багатовекторності української музичної культури;
- узагальнити різнобічну творчу спадщину С. Дрімцова у контексті українського національного відродження означеного періоду;
- виявити та охарактеризувати творчу спадщину М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова у сучасному культурологічному та мистецтвознавчому дискурсах.

Об'єкт дослідження — стильові координати української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.

Предмет дослідження — творча спадщина М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова як віддзеркалення соціокультурної ситуації доби.

Хронологічні та територіальні межі дослідження. Хронологічно дослідження охоплює кінець ХІХ — першу третину ХХ ст. як період інтенсивних історичних, політичних та соціокультурних змін, що вплинули на стильові координати української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. та творчість маловідомих українських митців М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова. Територіальні та геополітичні параметри культури зазначеного періоду торкаються перебування України під владою трьох імперських держав (Російської імперії, монархії Габсбургів, СРСР).

Методи дослідження. Використовується міждисциплінарна комплексна методологія, яка побудована на інтегруванні методів теоретичного та історичного музикознавства з інструментарієм сучасної культурології. У роботі над дисертацією для вирішення поставлених завдань використовувалися методи: *історіографічний* — для визначення історичних, культурологічних, мистецтвознавчих перспектив розвитку стильових процесів української культури і музичного мистецтва зазначеного часу як складової європейської культури; *джерелознавчий* — для виявлення, опису та аналізу творчої спадщини митців; *системний* — для дослідження елементів національної культури та стильової своєрідності традиції маловідомих діячів української культури (особливо на тлі культурної та творчої діяльності М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценка); *біографічний* — для дослідження творчої спадщини маловідомих митців у контексті вияву особливостей їхнього художнього мислення; *методи структурного й інтонаційного аналізу* — при вивченні стильових координат української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. у творчій спадщині М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова; *компаративний* — у визначенні діалектики загального та особливого у творчих пошуках і здобутках європейських та українських митців; *теоретичного узагальнення* — для підведення підсумків дослідження.

Теоретичну базу дослідження складають:

– праці з теорії, історії української культури (В. Греченко, К. Кислюк, М. Костомаров, П. Куліш, М. Попович, М. Шашкевич, В. Шейко) та музичної культури (Л. Білозуб, Н. Воронова, М. Загайкевич, О. Зосім, Г. Карась, Л. Кияновська, О. Марценківська, С. Павлишин, Б. Сюта та ін.);

– наукові розвідки з полівимірності у різних галузях науки, суспільних процесах (М. Бонд, Р. Інглгарт, К. Леунг, Г. Тріандіс, Ш. Шварц, Ф. Шміт, Г. Хофстеде) та художнього світу митців (Т. Гуменюк, О. Камінчук, Ю. Легенький, І. Легенький, В. Личковах, І. Нікітіна, Л. Петрухіна, Я. Поліщук, Н. Скотна, І. Федорова);

– архівознавчі праці (О. Бугаєва, К. Завальнюк, І. Глібовицький, М. Копиця, Т. Мартинюк, О. Муравська, О. Овчарук, С. Олійник) та роботи, присвячені біографічним відомостям композиторів у контексті розвитку мистецьких інституцій і установ (С. Бедакова, К. Біла, Г. Жук, Г. Завгородня, М. Іванова, Д. Канєвська, В. Кушнерук, Л. Лехник, С. Луковська, Л. Микуланинець, Л. Пасичняк, В. Режко, О. Ринденко, Н. Савицька, Н. Сиротинська, А. Чехунина, І. Чорний, В. Шульгіна);

– дослідження з проблем стилю та музичного стилю (В. Власов, Г. Григор'єва, А. Михайлов, М. Михайлов, Г. Побережна, О. Самойленко, О. Соколов, Л. Кірілліна, І. Коханик, Т. Левая, С. Тишко, Є. Чигарьова);

– роботи, присвячені стильовим засадам романтизму (І. Ботвінова, П. Довгань, В. Жимолостнова, О. Зеленський, О. Кіян, Л. Корній, О. Лігус, Л. Неболюбова, О. Овсяннікова-Трель, Л. Пікун, О. Рощенко, М. Скринник, О. Стрігіна, Р. Сулім, С. Тишко, Е. Шевляков) та модернізму (О. Зінькевич, О. Кричинська, І. Нікітіна, М. Ржевська, В. Редя, Я. Стельмащук, В. Чепелик).

Джерельну базу складають матеріали Державних архівів: Центральний державний історичний архів України (ЦДІАК України) — Ф. 274, Ф. 442; Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ІРНБУВ) — Ф. І, Ф. 50, Ф. 218, Ф. 221; музичного фонду та фонду періодичних видань НБУВ; Центральний Державний архів-музей літератури і мистецтва м. Київ (ЦДАМЛМ України) — Ф. 6, Ф. 129, Ф. 1155; Центральний державний кінофотоархів України ім. Г. С. Пшеничного — Од. обл. 38606. Змістом зазначених фондів є особисті родинні документи та рукописи музично-критичних і музичних творів М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова.

Аналітичний матеріал дисертації становлять літературні тексти, матеріали музично-педагогічної, музикознавчої, композиторської творчості М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова. Здійснено аналіз: музичних творів М. Тутковського (симфонічні оркестрові: Симфонія фа-мінор, «Варязько-руська увертюра» (рос. «Варяго-русская увертюра», ор. 22, № 1); фортепіанні твори: «Valse a la Strauss» ор. 42, «Souvenir de Vienne» (Valse de concert) ор. 24, «Valse-caprice» A-dur ор. 49, «Masourka a la Chopin» ор. 3; романс «Камін згас» на текст М. Огарьова); музичних творів М. Шиповича (оркестрові твори: симфонічна поема «Фавн»; романси: «Біля моря» ор. 2 на вірші поета П. Слепцова, «Восени» на слова С. Маковського); музичних творів С. Дрімцова (музично-театральний доробок: опера «Іван Морозенко» / інша назва «Настуся», музика до п'єси

О. Блока «Роза та хрест», фортепіанні твори: мініатюра «Осінній ранок», «Пісня без слів», «Ноктюрн», «Фуга»; вокальні твори зі збірки «Музика до Кобзаря»: «За сонцем хмаронька пливе», «Утоптала стежечку», «І досі сниться», «Минають дні, минають ночі», «Минули літа молодії», «Гопак»).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *уперше*:

- здійснено наукову концептуалізацію стильових координат української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. на основі вивчення творчої спадщини маловідомих митців;

- введено до наукового обігу матеріали архівних фондів, що висвітлюють творчість М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова та відображають складну ситуацію в історії української музичної культури;

- на основі дослідження архівних матеріалів систематизовано творчу спадщину М. Тутковського, М. Шиповича та С. Дрімцова у стильових координатах української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.;

- висвітлено музично-критичну діяльність М. Шиповича, С. Дрімцова, яка стала вагомим чинником для формування композиторської творчості;

- розкрито специфічні риси художньої манери М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова, які є базовими рисами стилю слов'янського романтизму (пріоритети — творчість Ф. Шопена, А. Дворжака, М. Глінки, П. Чайковського), західноєвропейського романтизму (Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Мендельсон) та модерністської культури (О. Скрябін);

набули подальшого розвитку:

- підходи до вивчення української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. з урахуванням конкретного вияву рис романтизму та модернізму у творчості маловідомих композиторів;

- питання композиторського стилю перетину ХІХ–ХХ ст.;

- проблематика рецепції західноєвропейського та слов'янського романтизму і модернізму, яка розкривається через спадкоємність зв'язків творчої манери українських композиторів означеного періоду;

- вивчення специфіки українського музичного романтизму і модернізму на матеріалі невідомих сторінок української музичної культури першої третини ХХ ст.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження мають теоретико-практичний характер і полягають у можливості залучення положень і висновків дисертації до наукового та навчального процесу у середніх та вищих навчальних закладах; до мистецтвознавчої, музикознавчої та культурологічної практики в установах і організаціях мистецького профілю, у процесі професійної підготовки музикознавців.

Особистий внесок здобувача полягає у розв'язанні важливого наукового завдання в галузі мистецтвознавства, а саме — введення до обігу архівних матеріалів М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова з акцентом на стильових координатах української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалась на засіданнях кафедр НАКККіМ та міжкафедрального теоретико-методологічного семінару НАКККіМ; на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах: міжнародна науково-практична конференція

«Концептуальна парадигма творчості Тараса Шевченка: філософський, лінгвістичний, історичний і мистецтвознавчий контексти» (Київ, 2015); міжнародна науково-творча конференція «Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття» (Київ, 2015); міжнародна науково-теоретична конференція «Мистецькі обрії — 2016» (Київ, 2016); міжнародна науково-творча конференція «Мистецька освіта і культура України ХХІ століття: євроінтеграційний вектор» (Київ, 2016); міжнародна науково-практична конференція «Креативні індустрії в сучасному культурному просторі» (Київ, 2016); всеукраїнська науково-теоретична конференція «Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу» (Київ, 2016); міжнародна науково-теоретична конференція «Культурно-мистецькі обрії — 2016» (Київ, 2016); міжнародна науково-творча конференція «Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України ХХІ століття» (Київ, 2017); Одинадцята міжнародна науково-творча конференція «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2018).

Основні публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 15 одноосібних публікаціях: 6 статей у наукових фахових виданнях України з мистецтвознавства (в тому числі, включених до міжнародних наукометричних баз), 1 — у зарубіжному науковому періодичному виданні (Польща), 9 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (225 позицій), додатків. Загальний обсяг роботи становить 222 сторінки, основний — 178 сторінок (7,7 а. а.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження; сформульовано мету і завдання; визначено об'єкт, предмет та методи дослідження; виявлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про апробацію, публікації, структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретичні основи дослідження творчої спадщини митців в українській музичній культурі кінця ХІХ — першої третини ХХ століття» присвячено розгляду сучасних наукових робіт з актуальних культурно-мистецьких питань означеного періоду.

У підрозділі 1.1 «*Стильові координати української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.: історіографія питання*» визначено, що формування національно-культурного простору України відбувалося на тлі геополітичної нестабільності, що призвело до неоднорідності його характеристик. Історико-культурні процеси зумовили культурно-мистецьку трансформацію багатьох європейських стилів, жанрів та інших мистецьких феноменів.

За методологічну основу дослідження української культури була взята концепція В. Греченка та К. Кислюка про багатовекторність культурних впливів, принципів багатоконфесійності, багатоетнічності (створення представниками різних етносів із різними неправославними релігійними уподобаннями: кримські татари, німці, євреї, греки) та багатоукладності

(одночасне існування установ бізнесу і переважання архаїчних родинних, кланово-корпоративних відносин).

На основі цієї концепції стало можливим розглядати стильові координати культури України означеного періоду як полівимірні, що засвідчують закономірність національно-культурної рефлексії крізь призму західноєвропейських культурно-мистецьких впливів із характером історичного запізнення та опосередкованості.

Підрозділ 1.2 *«Полівимірність стильових координат творчої спадщини маловідомих митців»* присвячено питанням багатовекторного загальноєвропейського впливу та діяльності сучасників і послідовників Миколи Лисенка.

Теоретико-методологічною базою дослідження полівимірності стали положення і висновки, розроблені в галузях філософії, культури, мистецтва та суспільних процесів (Р. Інглгарт, Г. Тріандіс, Ш. Шварц, Ф. Шміт) як визначення тривимірності простору. Популярні моделі загального вимірювання культур (Г. Хофстеде, Ш. Шварц), «культурні синдроми» Г. Тріандіса та соціальні аксіоми М. Бонда, К. Леунга підтверджують характеристики «межовості української культури» за концепцією В. Греченка та К. Кислюка.

Творча спадщина маловідомих митців розглядається під кутом західноєвропейських культурно-мистецьких впливів та традицій власної культури з потужним фольклорним струменем. Тому можна констатувати стильову полівимірність як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих складових цілісної культурно-історичної системи.

Домінуванням часу є поєднання стильових засад романтизму і модернізму. Стильовими координатами творчої спадщини М. Тутковського, С. Дрімцова, М. Шиповича є полівимірність, що включає рецепцію західноєвропейського романтизму в українському музичному мистецтві. Крім того, творчість митців розкриває національні чинники, характерні для творчості М. Лисенка та його сучасників і послідовників. Взаємопроникнення запозиченого і національного створило підґрунтя до формування творчості М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова і характеристики українського музичного мистецтва означеного періоду.

Другий розділ «Полівимірність спадщини Миколи Тутковського у контексті музичної культури доби» розкриває вплив часу на здобутки митця.

У підрозділі 2.1 *«Музично-педагогічна та просвітницька діяльність М. Тутковського в аспекті культурно-національної розбудови»* актуалізовано значення зв'язків митця із навчальними закладами Києва (університет, музичне училище Російського музичного товариства) та Петербургу (консерваторія екстернатної форми навчання). Ім'я митця зустрічаємо на сторінках енциклопедій. Відомі замітки про сольні виступи композитора М. Тутковського його племінниці В. Шпилевич та колег. М. Тутковський протягом 10 років викладав фортепіано у Київському музичному училищі. У 1893 р. став засновником Київської музичної школи. Одночасно з викладацькою діяльністю він був піаністом у концертах Російського музичного товариства. Разом із братом геологом Павлом М. Тутковський брав участь у роботі Київського літературно-артистичного товариства.

У підрозділі 2.2 «Композиторська творчість М. Тутковського як віддзеркалення полістилістичної культурної ситуації» на основі комплексного аналізу симфонічних, фортепіанних та вокальних творів узагальнено творчий доробок митця. Крізь призму традицій української культури того часу композитор гармонічно синтезував здобутки західноєвропейського романтизму. Музична мова творів, аюзії тематизму та фактурні принципи О. Бородіна, М. Глінки, М. Римського-Корсакова, Ф. Мендельсона; свідоме наслідування принципів епічної драматургії у зображенні протистояння орієнтальних та слов'янських образних світів передають вишукані композиторські наміри та стильову гру. Фортепіанні твори композитора відтворюють жанрово-стилістичні моделі мініатюр Ф. Шуберта, Ф. Шопена, Ф. Мендельсона.

Творча спадщина композитора, викладача, піаніста, диригента, громадського діяча М. Тутковського розглянута як унікальна характеристика української культури означеного періоду з елементами впливу романтичної і модерністичної західноєвропейської традиції крізь призму національної компоненти.

Третій розділ «Комплексність обдарування Миколи Шиповича як передумова багатовекторності науково-мистецької діяльності» присвячено характеристиці митця.

У підрозділі 3.1 «Наукові розвідки М. Шиповича: становлення митця у контексті професійної міждисциплінарності» окреслено його діяльність, навчання і фахові здобутки. Згадки про родину Шиповичей знаходимо в статтях В. Кубишкіна і В. Кузик. Навчання у Київському університеті (відділення правознавства); на курсах філософії у професора О. Гілярова, фізики у проф. Г. Де-Метца, психології у проф. Г. Челпанова, образотворчого мистецтва — із зануренням у теорію кольорознавства у проф. Г. Павлуцького — створили умови для розвитку непересічної особистості. М. Шипович проводив науково-дослідну роботу в галузі слов'янського образотворчого мистецтва, читав лекції у Київській Академії Наук та у Київському Художньому Інституті. Йому належить розв'язання проблемного питання про закон просторового розходження кольорових плям, що має застосування у творчій практиці живопису та архітектури. Він був автором восьми наукових праць по теорії чисел у галузі математики.

У підрозділі 3.2 «Музично-критична діяльність М. Шиповича як відбиток культурного життя Києва першої третини ХХ ст.» розкрито особливі здобутки митця. Музична освіта у Київському музичному училищі (клас віолончелі) і музично-теоретичні (викладач М. Тутковський) розвинули здібності М. Шиповича як співака (ліричний тенор), виконавця-віолончеліста, музичного критика, композитора. Він написав близько 250-ти високопрофесійних рецензій різної проблематики: від джазу до огляду всіх оперних вистав, симфонічних та камерних концертів, з глибоким зануренням у музикознавчі питання стилю видатних композиторів. Визначено просвітницьку роботу композитора, який популяризував сучасникам імена та творчість українських музикантів Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Лисенка, К. Стеценка, регента Я. Калішевського, хорového диригента Я. Яциневича.

У підрозділі 3.3 «Композиторська спадщина М. Шиповича у площині музично-стильових констант початку ХХ ст.» на основі аналізу музичних творів розкрито їхню самобутність та актуальність. Зазначено, що симфонічна поема та романси М. Шиповича пронизані романтичними ідеями синтезу різних мистецтв: літератури, музики, танцювальної пластики й художнього мистецтва. Ліричні романсові твори композитора відрізняються філософським прочитанням літературної основи, глибоким взаємопроникненням слова і музики, звукозображальними прийомами та імпресіоністичною манерою вислову, характерною для європейського музичного мистецтва початку ХХ ст. Основний принцип драматургічного розвитку романсів характеризується застосуванням імпресіоністичного колориту у музичному оформленні поетичного символізму.

Творчу спадщину митця узагальнено як полівимірну у контексті розвитку західноєвропейської культури.

Четвертий розділ «Творча спадщина Сергія Дрімцова у контексті процесів українізації початку ХХ ст.» презентує найменш відому сучасному науковому світу творчість митця.

У підрозділі 4.1 «Літературно-перекладацька творчість С. Дрімцова в аспекті популяризації української культури» приділено увагу багатогранній діяльності митця. Відомості про С. Дрімцова знаходимо в окремих енциклопедичних виданнях та газетній хроніці. Український композитор, фольклорист, хоровий диригент, педагог, журналіст, художник та громадський діяч був родом зі Слобожанщини. Освіту С. Дрімцов отримав у Харківському реальному училищі на хімічному відділенні. Брав уроки гри на фортепіано у Й. Вільчека, співу — у С. Лапинського, навчався гри на скрипці. За звинуваченням у зв'язках з харківською народовольчою організацією був висланий до В'ятської губернії на 18 років. У В'ятці С. Дрімцов почав листуватися з відомими українськими діячами мистецтва: І. Франком, П. Грабовським, М. Лисенком, М. Старицьким. Працюючи у газеті глухої російської провінції, С. Дрімцов втілював свій задум перекласти російською мовою і видати твори геніального Кобзаря з фрагментами музики М. Лисенка в семи випусках. Листування С. Дрімцова з М. Лисенком тривало до часу повернення С. Дрімцова до Харкова (1900–1910), яке стало поштовхом до музичної освіти, вивчення композиції, українського фольклору.

У підрозділі 4.2 «Музично-громадська та педагогічна діяльність С. Дрімцова як чинник формування соціокультурного середовища Харкова першої чверті ХХ ст.» розкрито значення ролі митця. У Харкові митець викладав хоровий спів та гру на бандурі в жіночій недільній школі Х. Алчевської і разом із кобзарем харківської школи І. Кучеренком працював над реконструкцією бандури, яка отримала Гран-Прі на паризькому конкурсі музичних інструментів (1912). С. Дрімцов брав участь у створенні літературно-наукового товариства ім. Квітки-Основ'яненка, куди входили корифеї української сцени. Він багато уваги приділяв народній пісенній творчості, записував і перекладав старовинні народні пісні. Композитор став засновником і першим диригентом «Українського державного хору» (ДУХу, 1920), Хорової капели Губполітосвіти та Робітничої хорової капели художнього цеху;

завідував студією Робітничо-селянського театру, диригував оркестром та керував музичною частиною Побутового театру. С. Дрімцов був помічником ректора центральної музичної школи II ступеня. Митець був заступником ректора Народної консерваторії і викладачем хорового співу, фортепіано, теорії, гармонії, диригентом оркестру (1922–1925). У музично-драматичному інституті С. Дрімцов викладав фольклор, народний спів та народні інструменти, теорію музики на педагогічному факультеті. Завдяки активній роботі митця створено Харківське відділення музичного товариства ім. М. Леонтовича, Харківську філармонію.

У підрозділі 4.3 *«Тематично-жанровий універсалізм композиторської творчості С. Дрімцова крізь призму європейської музичної культури епохи»* обґрунтовано необхідність вивчення спадщини митця. На основі аналізу музично-театральних, фортепіанних та вокальних творів виокремлено стильові координати С. Дрімцова. Опера «Іван Морозенко» повністю побудована на його власних експедиційних записах мелодій дум та історичних пісень. Музика до п'єси О. Блока «Роза та хрест» виявила близькість до символізму. У проаналізованих творах підсумовано принципи «роботи за моделлю». Звідси стилістична наближеність до творів Ф. Мендельсона (Пісні без слів), Й. Баха (Фуга) та Ф. Шопена (Ноктюрни, Етюд). Колористичне трактування гармонії, особлива звукозображальність та «дихаюча фактура» наближає романтичні мініатюри до принципів імпресіоністичної музики. Фортепіанні та вокальні твори за жанрово-стильовими моделями близькі цим жанрам у творчості П. Чайковського та М. Лисенка.

Констатуємо, що вивчення творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова згідно з багатовекторними стильовими координатами сприятиме осмисленню мистецьких процесів в українській культурі означеного періоду та відкриватиме можливості для оприлюднення невідомих історичних фактів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено концептуалізацію проблем, пов'язаних з осмисленням творчої спадщини маловідомих українських митців у стильових координатах музичної культури України кінця XIX — першої третини XX ст. Вирішено наукове завдання з теоретичного обґрунтування стильових координат української музичної культури означеного періоду та вперше введено до обігу архівні матеріали із фондів М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова. Відповідно до поставленої мети і визначених завдань, у дослідженні творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова зроблено наступні висновки.

1. Враховуючи методологічні принципи вивчення української культури, було розбудовано концепцію полівимірності стильових координат. Розвиток культури України кінця XIX — першої третини XX ст. відобразив закономірності національно-культурної рефлексії на багатовекторність західноєвропейських мистецьких впливів із характером історичного запізнення

та опосередкованості крізь призму національної традиції. Полівимірність стильових координат музичної культури України означеного періоду стала ґрунтом для творчої спадщини маловідомих митців.

Актуалізовано вплив творчості М. Лисенка на розвиток національної культури і музичного мистецтва зазначеного періоду. У творчій спадщині М. Тутковського, М. Шиповича та С. Дрімцова відбилися основні здобутки творчості М. Лисенка у загальноєвропейському контексті. Творче становлення української школи, як і творчі надбання маловідомих митців цього періоду, продовжували традиції, закладені М. Лисенком. Композитор отримав європейську освіту та переніс свій досвід на ґрунт української національної культури.

На основі вивчення наукової літератури доведено, що українські митці кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. орієнтувалися на сталі жанрові та стильові моделі європейського романтизму і модернізму із запозиченням засобів виразності різних видів мистецтва, зокрема музичного (Е. Гріг, Ж. Масне, Ф. Шопен).

2. Методологічною основою дослідження полівимірності запропоновано положення з філософії, культурології, мистецтвознавства та суспільних наук, що розширюють уявлення про сукупність операцій по зіставленню і порівнянню подій, фактів, творів. Стильовими координатами творчої спадщини митців визначено їх наукову, мистецьку і освітню діяльність у культурному просторі України. По відношенню до історичного періоду дослідження стильовими координатами мистецького доробку є вияв світоглядних уподобань творців у західноєвропейському контексті крізь призму української народної культури та школи М. Лисенка.

3. Творча спадщина композитора, викладача, піаніста, диригента, громадського діяча М. Тутковського розглянута у контексті розвитку української культури. Введено до наукового обігу архівні матеріали композитора. Мистецтвознавчий і музикознавчий аналіз творчого доробку митця розширив уявлення про домінування стильових рис романтизму і модернізму. У тематичних алюзіях та фактурних принципах розвитку «Симфонія фа-мінор» М. Тутковського зазнала західноєвропейського впливу. Фортепіанні та вокальні твори композитора («Valse a la Strauss» op. 42, «Souvenir de Vienne» (Valse de concert) op. 24, «Valse-caprice» A-dur op. 49, «Masourka a la Chopin» op. 3; романс «Камін згас») апелюють до жанрово-стилістичних моделей мініатюр Ф. Шуберта, Ф. Шопена, Ф. Мендельсона.

Стильова контрастність у творах М. Тутковським виражена прийомами навмисного підкреслювання акцентів у монтажному принципі композиції сюїтного типу «Вальсу у дусі Штрауса»; психологізовано-мрійливого та діамантово-віртуозного (Ф. Шопен); драматизовано-фантазійного (М. Глінка); вальсу «губернської бальної зали» (композитори-аматори).

Полівимірність творчості М. Тутковського є відображенням сукупності стильових координат української культури і музичного мистецтва через його багатогранну діяльність громадського діяча, викладача, диригента, піаніста та композитора.

4. Унікальна полівимірна характеристика української культури презентована на основі вивчення архівних матеріалів М. Шиповича: його науково-дослідної роботи в галузі слов'янського образотворчого мистецтва та курсу лекцій для Київської Академії Наук та Київського Художнього Інституту. Представлені із архівних матеріалів його наукові роботи з розв'язання законів просторового розходження кольорових плям у творчій практиці живопису та архітектури; авторські наукові праці з теорії чисел у галузі математики (вісім робіт).

Обґрунтовано значення музично-критичної діяльності М. Шиповича для історичного мистецтвознавства і музикознавства. Це близько 250-ти високопрофесійних рецензій митця, що стосуються різної проблематики: від джазу до огляду оперних вистав, симфонічних та камерних концертів із розкриттям складних питань стилю видатних композиторів. Виконавська практика М. Шиповича засвідчена матеріалами його концертів як віолончеліста і співака з ліричним тенором. Просвітницька сфера митця була спрямована на популяризацію імен та творчості українських композиторів Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Лисенка, К. Стеценка, регента Я. Калішевського, хорового диригента Я. Яциневича.

Стилістика європейського романтизму відбилася на його композиторській творчості. Симфонічна поема «Фавн» М. Шиповича синтезує різні види мистецтва в узагальненому типі програми, жанровому синтезі вальсу та скерцо Фавна; «звукотображальній» силуетній пластиці міфологічного образу. Темброво-ритмічна канва твору насичена принципами імпровізації в стилі лірико-епічної української думи — звучання флейти нагадує сопілкове награвання Фавна. Стилістична алузія М. Шиповича від «Післяполудневого відпочинку Фавна» К. Дебюссі акцентує діалог двох композиторів. Відтворення пластики образу Фавна перегукується із аналогічними творами «Силует» А. Дворжака і А. Аренського.

Поетикою символізму насичена вокальна творчість М. Шиповича (романси: «Біля моря» ор. 2 вірші поета П. Слєпцова, «Восени» на слова С. Маковського). Стилєві координати творчої спадщини М. Шиповича представлені комплексом його видів діяльності та різножанровою творчістю.

5. На основі архівних джерел та листуванням із М. Лисенком, І. Франком, П. Грабовським, М. Старицьким запропоновано розгляд творчого доробку С. Дрімцова. Його творчість представлена сукупністю практик громадського діяча, журналіста, художника, фольклориста, хорового диригента, педагога, композитора у західноєвропейському та українському контекстах. Музична освіта С. Дрімцова: Й. Вільчек (Чехія); М. Лисенко, С. Лапинський (Україна); Н. Андрєєв, К. Шляпникова (Росія). Його музичні здібності удосконалювалися розвитком літературних і художніх (живопис) здібностей.

Виявлено спільну долю С. Дрімцова-засланця (на 18 років до В'ятської губернії) із багатьма українськими митцями того часу. Представлено його видавничу діяльність сімома випусками творів геніального Кобзаря з фрагментами музики М. Лисенка та його власними, які й досі зберігаються у фондах бібліотек Академії Наук у Києві, Росії (Кіровській області, Санкт-Петербурзі) та приватних колекціях. Засвідчено його записи і переклади старовинних народних пісень, які він використовував у викладацькій та виконавській діяльності. Разом із кобзарем харківської школи І. Кучеренком реконструював бандуру, яка отримала Гран-Прі

на паризькому конкурсі музичних інструментів (1912). Визначено музично-громадську та педагогічну діяльність С. Дрімцова у формуванні соціокультурного середовища Харкова.

Для обґрунтування тематично-жанрового універсалізму композиторської творчості С. Дрімцова здійснено аналіз його музично-театральних, фортепіанних та вокальних творів. В опері «Іван Морозенко», яка повністю побудована на експедиційних записах мелодій дум та історичних пісень композитора, виявлена близькість до українського народного епосу. В той же час музика до п'єси О. Блока «Роза та хрест» відобразила риси символізму. У своїх уподобаннях композитор тяжіє до програмних назв творів, що алюзійно нагадує відомі романтичні зразки. У вокальній творчості композитора домінує символізм із засобами виразності романтизму і модернізму. У романтичній інструментальній мініатюрі С. Дрімцова простежено жанрову еволюцію з втіленням барочних афектів та вишуканістю психологічно-емоційних станів романтиків ХІХ ст., чії твори стали «енциклопедіями» людських почуттів.

У проаналізованих творах підсумовано принципи «роботи за моделлю» та стилістична наближеність до творів Ф. Мендельсона (Пісні без слів), Й. Баха (Фуга) та Ф. Шопена (Ноктюрни, Етюд). Колористичне трактування гармонії, особлива звукозображальність та «дихаюча фактура» наближає романтичні мініатюри до принципів імпресіоністичної музики. Фортепіанні та вокальні твори за жанрово-стильовими моделями близькі цим жанрам у творчості П. Чайковського та М. Лисенка.

6. Аналіз літературних і музичних текстів, матеріалів музично-педагогічної і критичної діяльності М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова дозволили обґрунтувати стильові засади романтизму і модернізму у творчій спадщині зазначених митців. Їх творчий доробок розширив уявлення про стильові координати української музичної культури і підкреслив вплив нового покоління творчої еліти на розвиток української культури того часу.

Визначення місця творчої спадщини митців здійснено на основі архівних матеріалів та у площині багатовекторних культурних впливів у жанрово-стильових координатах романтизму і модернізму, взаєминах творчих стосунків: С. Дрімцов — Й. Вільчек — М. Лисенко; С. Дрімцов — І. Франко, П. Грабовський — М. Старицький; М. Тутковський — М. Лисенко; М. Шипович — М. Тутковський — М. Лисенко.

Розкрито проблему полівимірності української музичної культури у дослідженні творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича та С. Дрімцова крізь призму моделювання принципів алюзії і цитування (квазі-цитати, різні техніки адаптації іншого стильового матеріалу). Саме на порубіжжі минулого століття відображено процес взаємодії різних історичних пластів, коріння якого полягає у межовості української культури з полівимірністю освітництва і просвітництва, виконавства і композиторства.

Робота не вичерпує всіх аспектів вивчення творчої спадщини М. Тутковського, М. Шиповича та С. Дрімцова, що складає перспективи подальшого дослідження у напрямку виявлення їх творчих зв'язків із відомими викладачами, композиторами і виконавцями Польщі, Чехії, Німеччини. Їхня творча спадщина має історико-культурне значення у західноєвропейському та українському контекстах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, де опубліковані основні наукові результати дисертації

*Статті у наукових фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз*

1. Гедзь О. П. Здобутки української музичної культури на шляху її національного відродження наприкінці ХІХ — початку ХХ століття // Актуальні питання культурології: альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства. Вип. 15. Рівне: РДГУ, 2015. С. 150–156.

2. Гедзь О. П. Внесок «празької школи» у розбудову музичного мистецтва України кінця ХІХ — початку ХХ століття // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. Вип. 30. Київ: Міленіум, 2016. С. 77–86.

3. Гедзь О. П. Камерно-вокальна спадщина маловідомих українських композиторів кінця ХІХ — початку ХХ століття // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наук. праць. Вип. 3. Харків: ХДАДМ, 2017. С. 87–91.

4. Гедзь О. П. Композитор і музичний критик Микола Шипович: невідомі сторінки життя і творчості // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Вип. 1. Київ: Міленіум, 2017. С. 166–170.

5. Гедзь О. П. Творчість Сергія Дрімцова в архівних документах // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. Вип. 31. Київ: Міленіум, 2017. С. 152–159.

Стаття у науковому періодичному закордонному виданні

6. Gedz O. P. The Creativity of Mykola Tutkovskiy and Perception of Western European Musical Romanticism in Ukrainian Culture of the 20 th Century // Spheres of culture. Volume XV. Lublin, 2016. P. 406–413.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Гедзь О. П. Вплив «Кобзаря» Т. Г. Шевченка на розвиток музичної культури кінця ХІХ — початку ХХ століття // Концептуальна парадигма творчості Тараса Шевченка: філософський, лінгвістичний, історичний і мистецтвознавчий контексти: зб. мат. Міжн. наук.–практ. конф. 26–27 березня 2015 р. Київ: НАКККіМ, 2015. С. 86–88.

8. Гедзь О. П. Творча постать Олександра Дзбанівського у культурологічних вимірах сучасності // Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття: зб. мат. Міжн. наук.-творч. конф. 28–29 квітня 2015 р. Київ: НАКККіМ. С. 212–213.

9. Гедзь О. П. Синтез специфічності української народної тематики та європейської музичної культури у творах Федора Якименка // Мистецькі обрії — 2016: зб. мат. заочної Міжн. наук.-теоретич. конф. 4 лютого 2016 р. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 26–29.

10. Гедзь О. П. Полівимірність як культурна парадигма кінця ХІХ — початку ХХ століття // Мистецька освіта і культура України ХХІ століття: євроінтеграційний вектор: зб. мат. Міжн. наук.-творч. конф. 12 травня 2016 р. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 185–188

11. Гедзь О. П. Українське музичне мистецтво початку ХХ століття в полівимірах // Креативні індустрії в сучасному культурному просторі: зб. мат. Міжн. наук.-практ. конф. 26 травня 2016 р. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 50–53.

12. Гедзь О. П. Творча постать Миколи Тутковського в культурологічному просторі сучасності // Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу: зб. мат. Всеукр. наук.-теоретич. конф. 2–3 червня 2016 р. Київ: НАМУ, 2016. С. 13–15.

13. Гедзь О. П. Творча спадщина Миколи Шиповича в контексті української музичної культури початку ХХ століття // Культурно-мистецькі обрії 2016: зб. мат. заочної Міжн. наук.-теоретич. конф. 25 листопада 2016 р. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 5–8.

14. Гедзь О. П. Романтичні традиції у творчості Сергія Дрімцова // Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України ХХІ століття: зб. мат. VI Міжн. наук.-творч. конф. 25–26 квітня квітня 2017 р. Київ: НАКККіМ, 2017. С. 59–61.

15. Гедзь О. П. Переосмислення романтичних традицій у творчості українських композиторів ХІХ — ХХ ст. // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: зб. мат. XI Міжнародної наук.-творч. конф. 12 квітня 2018 р. Київ: НАКККіМ, 2018. С. 55–58.

АНОТАЦІЯ

Гедзь О. П. Творча спадщина М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова у стильових координатах української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури». — Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2019.

Творча спадщина М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова презентує стильові координати української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст., що виявлено із матеріалів Центрального Державного історичного архіву України (ЦДІАК України) — Ф. 274, Ф. 442; Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІРНБУВ) — Ф. І, Ф. 218, Ф. 221; музичного фонду та фонду періодичних видань НБУВ; Центрального Державного архіву-музею літератури і мистецтва м. Києва (ЦДАМЛМ України) — Ф. 6, Ф. 129, Ф. 1155; Центрального державного кінофотоархіву України ім. Г.С. Пшеничного — Од. обл. 38606.

Визначення «стильові координати» відносно до характеристики української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. та творчої

спадщини маловідомих митців означеного періоду. Методологічною основою стильових координат української культури стала концепція В. Греченка і К. Кислюка, яка спирається на принципи багатовекторності культурних впливів, багатоконфесійності, багатоетнічності та багатокладності.

На основі цієї концепції типізовано стильові координати української музичної культури означеного періоду як полівимірні, що засвідчують закономірність національно-культурної рефлексії на багатовекторність західноєвропейських культурних впливів із характером історичного запізнення й опосередкованості та кризь призму національної традиції. Ці полівимірні координати відбилися у творчій спадщині маловідомих митців.

Для обґрунтування стильових засад романтизму і модернізму у творчій спадщині митців зроблений аналіз літературних і музичних текстів, матеріалів музично-педагогічної діяльності М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова, що засвідчило прихід до української культури цього часу нового покоління творчої еліти, вихованої на класичних європейських зразках науки і культури.

Ключові слова: стильові координати української музичної культури, творча спадщина маловідомих митців, архівні матеріали, полівимірність, романтизм, модернізм, М. Тутковський, М. Шипович, С. Дрімцов.

SUMMARY

Gedz' O. P. Artistic Legacy of M. Tutkowskyj, M. Shypovych, S. Drimtsov in the Stylistic References of Ukrainian Music Culture in the end of the XIXth — the first third of the XX century. — The Qualifying Scientific Work on the Rights of the Manuscript.

Thesis for the Habilitation of the Degree of Doctor in Art Studies in speciality 26.00.01 «Theory and History of Culture». – National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2019.

Artistic legacy of M. Tutkowskyj, M. Shypovych, S. Drimtsov presence the stylistic references of Ukrainian music culture in the end of the XIXth — the first third of the XX century which are identified in materials of Central State historical archive of Ukraine (CSHA of Ukraine) — F. 442, F. 247; Institute of Manuscript of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky (IMNLUV) – F.1; F. 218; F. 221; Musical fond and fond of Periodicals NLUV; Central State archive-museum of literature and art of Kiev (CSAMLA of Ukraine) — F.6, Ф. 129, F.1155; Pshenichnaya Central State film and photo archive of Ukraine — accounting unit 38606.

The definition of stylistic references refers to Ukrainian musical culture characteristic of the end of the XIX — the first quarter of the XX century and cultural heritage of little known composers of the given period of time. Methodological basis for stylistic references as polymeasurable ones is the concept of boundedness on Ukrainian culture of researchers V. Grechenko and K. Kislyuk based by the principles of multi-vectoriness of cultural influences, multi-confessionality, multi-ethnicity and multi-structurality.

Based on this concept, the stylistic coordinates of the Ukrainian musical culture of the end of the 19th - the first third of the 20th century are typed as polymeasuring, testifying the pattern of national-cultural reflection on the multi-vector of Western European and Russian cultural influences with the character of historical delays and mediation and through the prism of the national tradition. These polymeasuring coordinates were reflected in the creative heritage of little-known artists.

For justification of the stylistic principles of romanticism and modernism in the creative heritage of the artists, the analysis was made of the literary and musical texts, the materials of musical and pedagogical activity of M. Tutkovsky, M. Shipovich, S. Drimtsov, which witnessed the arrival of a new generation of creative elite brought up on classical European examples of science and culture.

Keywords: stylistic references of Ukrainian musical culture, cultural heritage of little known composers, archival materials, polymeasuring, Romanticism, Modernism, Nikolai Tutkovskiy, Nikolai Shipovich, Sergei Drimtsov.

Підп. до друку 25.04.2019 Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір друк. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,86 Зам. 15. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.